

УДК 338.43

<https://doi.org/10.31713/ve2202426>

JEL: Q21, C22

Шершун М. Х. [1; ORCID ID: 0000-0002-9947-8949],

д.е.н., професор,

Микитин Т. М. [2; ORCID ID: 0000-0002-8285-6800],

д.е.н., доцент,

Івашинюта С. В. [3; ORCID ID: 0009-0002-7397-2014],

К.С.-Г.Н.,

Кічула А. Р. [2; ORCID ID: 0009-0005-7761-7599],

здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня

¹Інститут агроекології та природокористування НААН України, м. Київ

²Рівненський державний гуманітарний університет, м. Рівне

³Надслучанський інститут Національного університету водного господарства та природокористування, м. Березне

ГРАНТОВА ДІЯЛЬНІСТЬ НАЦІОНАЛЬНИХ ПРИРОДНИХ ПАРКІВ

Статтю присвячено питанням забезпечення фінансової стійкості національних природних парків (НПП) України, яких створено 56 і вони займають територію 1399161 га, що складає 30,6% від загальної площі природно-заповідного фонду України. Національні природні парки фінансуються із бюджету, згідно з чинним законодавством. Крім цього, згідно зі ст. 47 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища», створюються фонди охорони навколишнього природного середовища для фінансування заходів щодо охорони довкілля на місцевому та державному рівні. Природоохоронні установи можуть фінансуватись із інших фондів. Грошей на реалізацію природоохоронних заходів, які виділяють із бюджету, часто не вистачає. Виникає проблема пошуку додаткових джерел фінансування на проведення природоохоронних заходів на території об'єктів природно-заповідного фонду. Для вирішення цієї проблеми доцільно активізувати роботу НПП щодо написання природоохоронних проєктів та участі у конкурсах грантових проєктів. У статті проведено аналіз фінансового стану НПП, визначено перспективні напрями написання природоохоронних проєктів.

Ключові слова: національний природний парк; проєкт організації території НПП; природоохоронний проєкт; грант.

Постановка проблеми. Внаслідок нападу Росії окупованими наразі лишаються 514 об'єктів природно-заповідного фонду площею 0,80 мільйона гектарів. Війною уражено понад 20% природоохоронних територій. В зоні окупації сьогодні знаходиться 10 національних природних парків, тимчасово закриті для відвідувачів 10 НПП, частково обмежено відвідування 15 НПП.

Європейська інтеграція України ставить перед природно-заповідним фондом нові завдання щодо збереження природи, а для національних природних парків – ефективного використання територій, які сприятимуть зміцненню їх фінансової стійкості.

Вказані причини вимагатимуть нових підходів для відновлення пошкоджених об'єктів природно-заповідного фонду та їх адаптації до вимог ЄС.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання фінансування природоохоронних проєктів, міжнародної співпраці та кооперації щодо здійснення екологічної політики розглядалися у роботах Мартинюка, П. Гамана, Н. Гудкової, Н. Гозак, І. Ємельянова, Я. Мовчана, Л. Мельника, М. Ладики, П. Скрипчука, В. Павлова. А. Якимчук [1] зосередила увагу на питаннях грантового фінансування для вирішення проблем збереження біорізноманіття. Проте саме пошуку фінансових ресурсів для реалізації природоохоронних заходів НПП достатньої уваги не приділялося. Все це і зумовило предмет цього дослідження.

Постановка завдання. Метою дослідження є пошук додаткових фінансових ресурсів для фінансування природоохоронних заходів національних природних парків.

Виклад основного матеріалу

Робота НПП регламентується Законами «Про природно-заповідний фонд» [2], «Про екологічну мережу» [3] та іншими нормативними актами. Наявність адміністрацій надає можливість якісно виконувати завдання, які стоять перед об'єктами ПЗФ і визначені законом. Відповідно Закону на НПП покладені завдання збереження цінних природних комплексів, проведення досліджень цінних природних комплексів, екологічна освітньо-виховна робота та створення умов для організованого туризму (рис. 1).

Для досягнення завдань розробляють проєкт організації території парку, охорони, відтворення та рекреаційного використання його природних комплексів у відповідності до наказу Міністерства охорони навколишнього природного середовища [4]. Основою плану реалізації стратегії розвитку НПП є природоохоронні проєкти. На сьогодні не всі вони реалізуються через відсутність коштів у бюджеті.

Проєкт організації НПП, який проводиться на підставі аналізу природних, соціально-економічних, культурних, естетичних, рекреаційних та еколого-освітніх даних, являє собою стратегію розвитку парку [5]. Важливим при розробці Проєкту організації парку є розробка плану реалізації стратегії (на 5 років). Для кожного стратегічного завдання розробляються заходи із зазначенням

очікуваного результату (індикатора), строків виконання, виконавців, обсягів необхідного фінансування у розрізі джерел фінансування. Заходи розробляються з урахуванням вимог законодавства з питань проведення в парку природоохоронної, наукової, екологічної освітньо-виховної та рекреаційної діяльності як адміністрацією НПП, так і зацікавленими сторонами. Важливо при розробці заходів використовувати проєктний підхід [6].

Рис. 1. Основні завдання національних природних парків

Основою ефективної роботи національного природного парку є забезпечення фінансовими ресурсами його діяльності. На рис. 2 наведено модель забезпечення фінансовими ресурсами потреб парку. Всі доходи, а це бюджетне фінансування, власні надходження, грантові кошти ідуть на фінансування основної діяльності (природоохоронної, науково-дослідної, рекреаційної, освітньо-пізнавальної), покращення матеріально-технічного забезпечення (засоби забезпечення діяльності, інфраструктуру) та на заходи

проєкту організації території НПП.

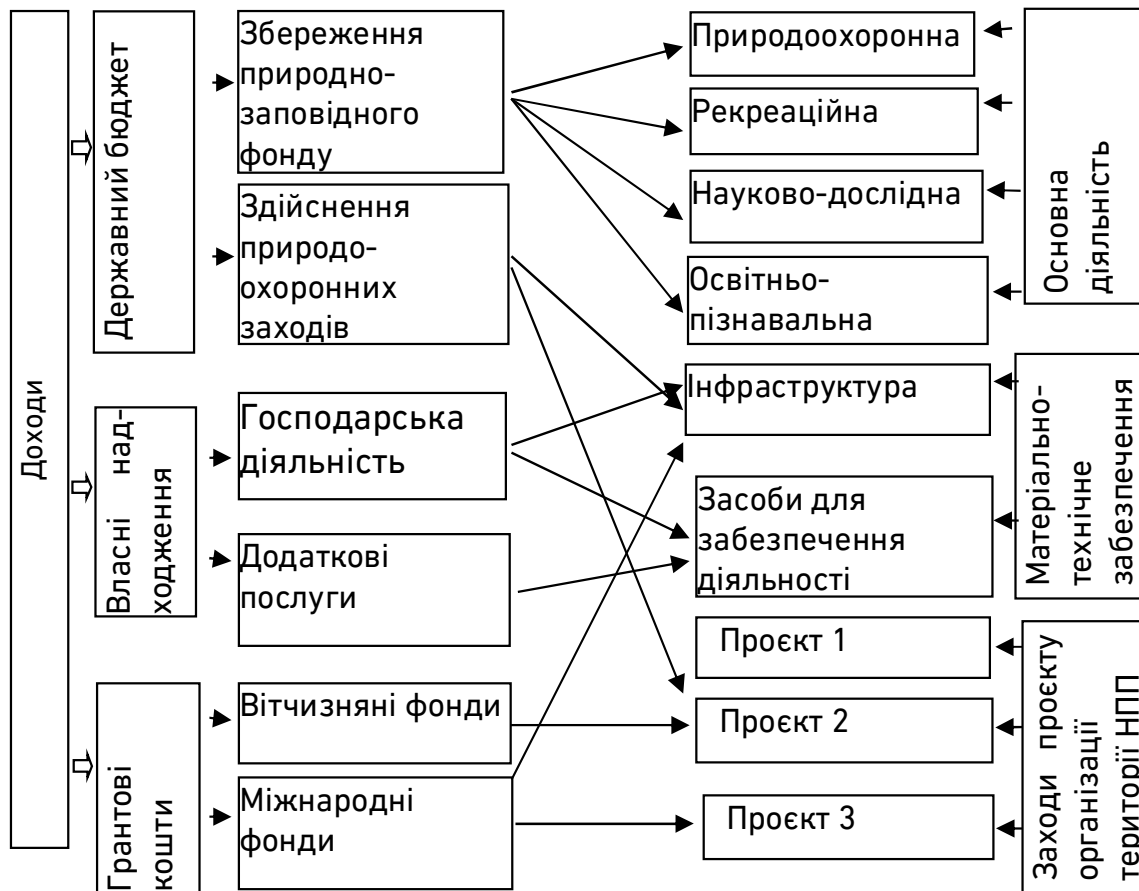

Рис. 2. Модель фінансування Національних природних парків [7]

Нами було проведено аналіз співвідношення бюджетного та власного фінансування, згідно з даними www.spending.gov.ua (рис. 4). Як видно із рис. 4. НПП в основному фінансуються із державного бюджету. Більше 30% власного фінансування мають НПП Синевір, Вишнівецький, Залісся, Верховинський, Бойківщина. Бюджетне фінансування в основному покриває витрати на заробітну плату та енергоносії. Тому власні надходження є важливим чинником реалізації Проєкту організації території НПП, покращення матеріально-технічної бази парку.

Нами проведено аналіз фінансування НПП у Польщі. Вивченням природи та ландшафтів НПП займалися вчені Olaczek R., Symonides E., Rąkowski G., Kalbarczyk E., Kalbarczyk R., Kasprzak K., Krajewski P., Raszka B. Зі вступом Польщі до Європейського Союзу зросли вимоги до охорони навколишнього середовища. Значну увагу приділено фінансуванню роботи польських НПП, зокрема розроблено концепцію фінансування парків [8].

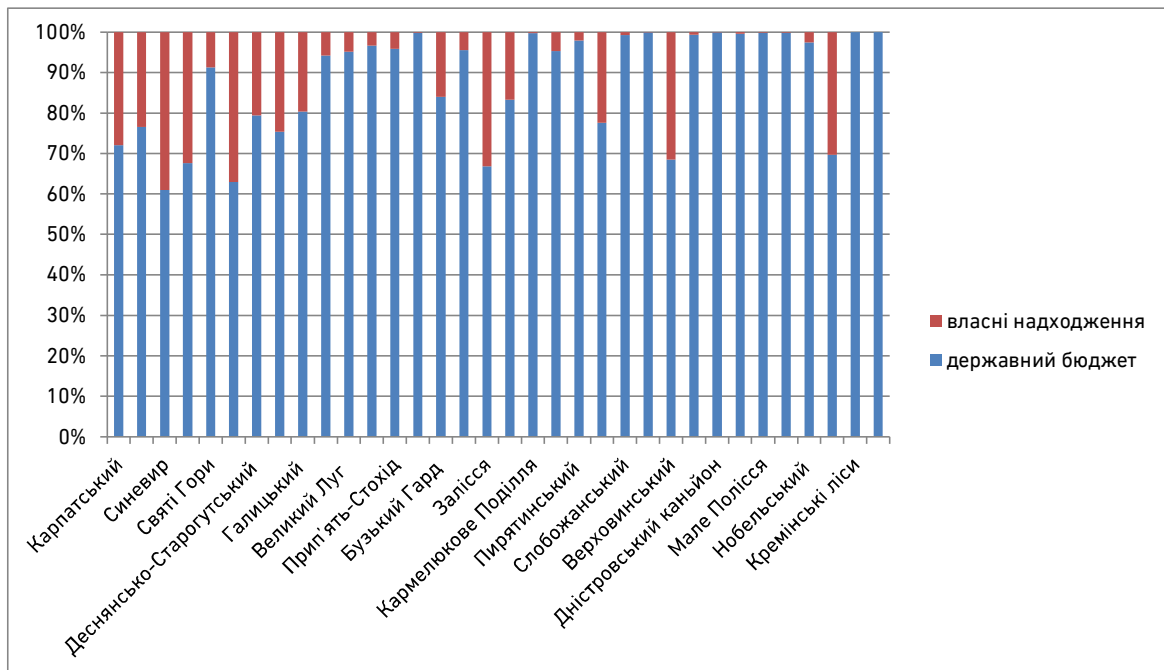

Рис. 3. Співвідношення між бюджетним фінансуванням та власними коштами НП у 2021 р.

Більш детально питання фінансування НПП у Польщі розглянули А. Vabczuk, М. Kachniarz [9]. Автори роблять детальний аналіз фінансового стану роботи всіх природних парків Польщі та дають свої рекомендації щодо його покращення.

У Польщі система фінансування національних парків дещо інша. Доходи парку формуються за рахунок дотацій із бюджету, фінансування з інших польських фондів: Лісовий фонд (ЛФ), Національний фонд охорони навколишнього середовища та управління водними ресурсами (НФОНСУВР), Воєводський фонд охорони навколишнього середовища та управління водними ресурсами (ВФОНСУВР), Європейських фондів.

Дотації з державного бюджету безпосередньо не пов'язані з площею парків, вони більш пов'язані з кількістю осіб, працевлаштованих в окремих парках. У багатьох випадках дотації з державного бюджету – це половина або майже половина всіх надходжень парку.

Важливим джерелом зовнішніх надходжень на охорону природи і екологічну освіту для парків є кошти, отримані від Національного фонду охорони навколишнього середовища та управління водними ресурсами (НФОНСУВР). Усі парки користуються даним джерелом, але рівень його використання є різний.

Також парки отримують кошти на захист природи і екологічну освіту з програм Європейського Союзу, зокрема оперативної програми «Інфраструктура і навколишнє середовище» (ЦКПС ЄС). Починаючи з 2012 р. парки використовують також кошти, отримані з Лісового Фонду, що управляється Державними Лісами, і які призначені на охорону лісової екосистеми і наукові дослідження.

Щодо власних надходжень, то значну перевагу в цьому випадку має Татранський національний парк, у якого вони складають 70,7% від потреб. Відносно великі власні надходження мають також і інші гірські парки (Карконошський – 39,3%, Гур Столових – 56,2%, Бабьогурський – 49,6%), а також приморські (Словінський національний парк – 63,2%).

Суттєву частину власних надходжень парки отримують з плати за вхід на територію парку. Менш ніж половина парків отримує значні власні надходження з продажу деревини, отриманої внаслідок рубки догляду лісів та змін у формуванні деревостанів. Деякі парки значну частину власних надходжень отримують за діяльність, що здійснюється на сільськогосподарських землях. Переважно це є фінансування у межах агроекологічних програм (ПРСТ) і програм з охорони навколишнього середовища, а також оплата за землю,

орендовану фермерами.

Рис. 4. Структура доходів національних парків (1 – власні доходи, 2 – дотація з бюджету, 3 – інші, 4 – європейські кошти) [9]

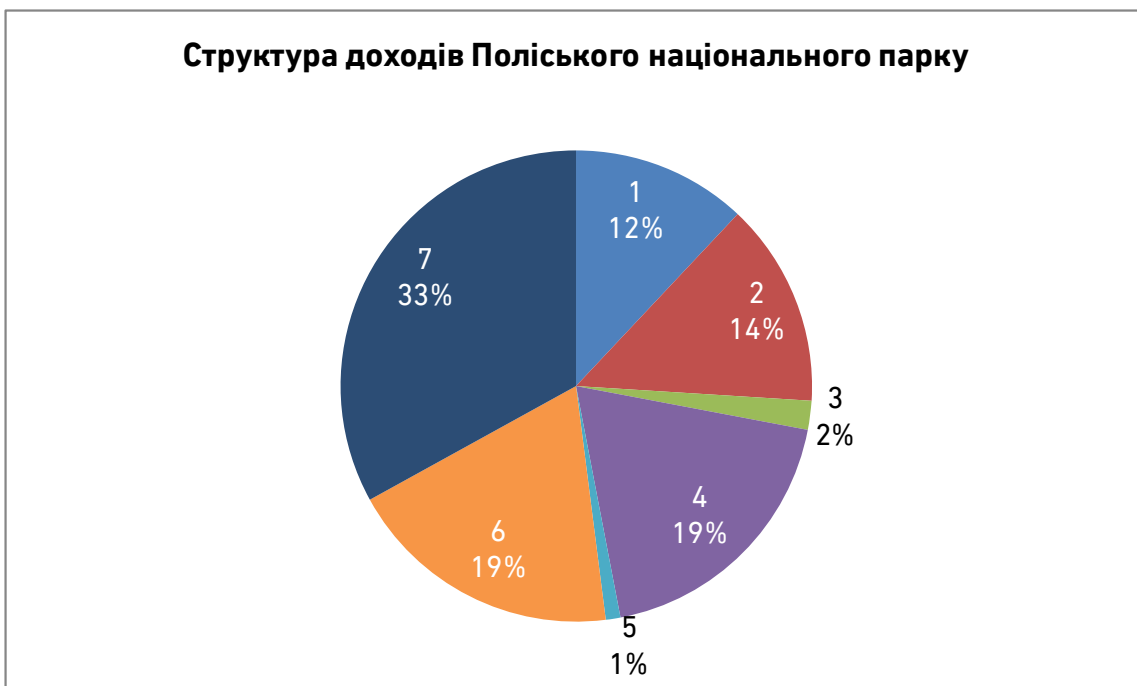

Рис. 5. Структура доходів Поліського національного парку за 2013 р. в % (1 – ЛФ, 2 – НФОНСУВР, 3 – ВФОНСУВР, 4 – ЦКПС ЄС, 5 – ПРСТ, 6 – власні доходи, 7 – дотація з бюджету) [9]

Запроваджене у Польщі фінансування парків через грантову підтримку із різних фондів надає можливість для запровадження

інновацій, створення на території нових атракцій, проведення наукових досліджень та експедицій, що не є притаманним для України. З іншого боку, такий підхід призводить до того, що фінансування парку не носить стабільного характеру, оскільки кожного року фінансування з інших фондів може змінюватись або бути відсутнім взагалі.

Фінансування з державного бюджету переважно покриває витрати на заробітну плату. Новостворені парки мають нижчий рівень дотацій.

Державні дотації не є об'єктивним фінансовим інструментом, який був би пов'язаний з потенціалом отримання власних коштів (відсутність об'єктивних алгоритмів). Такий спосіб призначення державних дотацій може мати демотивуючий характер (якщо парк працює і збільшує свої власні прибутки і отримує зовнішнє фінансування, то в результаті може мати зменшену кількість державних дотацій).

Із рис. 4 видно, що тільки 33% бюджету польських національних парків складає дотація із державного бюджету. При цьому власні доходи складають 36%. Фінансуванні із польських фондів складає 20%, європейських фондів – 11%. Слід зазначити, що у розрізі кожного парку маємо різну картину, однак те, що є на сьогодні, досягнуто насамперед наполегливою працею керівників парку та умілим використанням фінансових механізмів для стимулювання роботи парків від уряду Польщі. Використання принципу фінансування конкретних проєктів у роботі національних природних парків дало відчутний ефект. Національні (Лісовий, Фонд охорони навколишнього середовища та Управління водними ресурсами), регіональні (Воєводський фонд охорони навколишнього середовища та управління водними ресурсами) та європейські фонди, надаючи грантову підтримку національним природним паркам, допомагають таким чином їх розвиватись. На сьогодні керівництво парків основну увагу приділяє отриманню грантових коштів із різноманітних фондів. Це надає можливість проводити наукові дослідження у парках, сприяти розвитку рекреації, розвивати міжнародну співпрацю. Реалізація таких грантових проєктів та програм, у свою чергу, сприяє зростанню власних доходів парків за рахунок збільшення відвідуваності та надання додаткових послуг.

Такий досвід доречно було б запровадити і для українських парків. Як бачимо, на сьогодні державне фінансування наших парків у середньому складає 88% від потреб. Насамперед потрібно у штат НПП ввести посаду проєктного менеджера, який би не тільки писав

проекти, реалізував їх, але і контролював виконання Проєкту організації території НПП та плану реалізації.

Варто відзначити, що є позитивні кроки у цьому напрямі. Так, НПП Нобельський у межах транскордонної програми Interreg NEXT Польща – Україна 2021–2027 виграли проєкт «Creation of a Monitoring System for Biodiversity Conservation in Protected Cross-Border Areas» на суму 1 577 928,4 євро.

Висновки

1. Пропонується активізувати роботу із залучення грантового фінансування природоохоронних заходів.

2. Залучити у штат проєктного менеджера, який би очолив роботу із написання природоохоронних проєктів.

3. У плані реалізації Проєкту організації території НПП доцільно розробляти проєктні ідеї, які зможуть отримати грантове фінансування.

1. Якимчук А. Ю. Грантові проєкти як економічне стимулювання вирішення проблеми збереження біорізноманіття України. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2014. № 5. URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=719>. (дата звернення: 15.05.2024). 2. Про природно-заповідний фонд України : Закон України від 16 червня 1992 р. № 2456-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-12#Text>. (дата звернення: 15.05.2024). 3. Про екологічну мережу України : Закон України від 24 червня 2004 р. № 1864-IV. *Урядовий кур'єр*. 2004 р. 14 вересня. № 172. 4. Положення про Проєкт організації території національного природного парку, охорони, відтворення та рекреаційного використання його природних комплексів і об'єктів : Наказ Міністерства охорони навколишнього природного середовища України від 06.07.2005 р. № 245 (у редакції наказу Міністерства екології та природних ресурсів України від 21.08.2014 р. № 273). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0831-05> (дата звернення: 15.05.2024). 5. Микитин Т. М. Стратегічне управління розвитком національних природних парків: теоретичний аспект. *Збалансоване природокористування* : науково-практичний журнал. К., 2019. № 4/2019. С. 100–106. 6. Микитин Т. М. Використання проєктного підходу при розробці проєктів організації території національних природних парків. *Вісник НУВГП. Економічні науки*. 2022. Вип. 2(98). С. 158–167. 7. Микитин Т. М. Еколого-економічні основи розвитку території національних природних парків : автореф. дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.06. Київ, 2023. 40 с. 8. Koncepcja systemu funkcjonowania parków narodowych w nowych warunkach wynikających z integracji europejskiej: (wersja robocza). *Konferencja Służb Ochrony Przyrody Zielonych Płuc Polski*. Suwałki, 2005. 48 s. 9. Babczuk A., Kachniarz M. System finansowania Parków narodowych w Polsce. Stan obecny i kierunki pożądanych zmian. Jelenia Góra : Wydawnictwo «Ad Rem», 2015. 172 s. 10. URL: <https://pl-ua.eu/ua/news/3146> (дата звернення: 15.05.2024).

REFERENCES:

1. Yakymchuk A. Yu. Hrantovi proekty yak ekonomichne stymuliuvannya vyrishennia problemy zberezhennia bioriznomanittia Ukrainy. *Derzhavne upravlinnia: udoskonalennia ta rozvytok*. 2014. № 5. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=719>. (data zvernennia: 15.05.2024).
2. Pro pryrodno-zapovidnyi fond Ukrainy : Zakon Ukrainy vid 16 chervnia 1992 r. № 2456-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-12#Text>. (data zvernennia: 15.05.2024).
3. Pro ekolohichnu merezhu Ukrainy : Zakon Ukrainy vid 24 chervnia 2004 r. № 1864-IV. *Uriadovi kurier*. 2004 r. 14 veresnia. № 172.
4. Polozhennia pro Proiekt orhanizatsii terytorii natsionalnoho pryrodnoho parku, okhorony, vidtvorennia ta rekreatsiinoho vykorystannia yoho pryrodnykh kompleksiv i obektiv : Nakaz Ministerstva okhorony navkolyshnoho pryrodnoho seredovyscha Ukrainy vid 06.07.2005 r. № 245 (u redaktsii nakazu Minis-terstva ekolohii ta pryrodnykh resursiv Ukrainy vid 21.08.2014 r. № 273). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0831-05> (data zvernennia: 15.05.2024).
5. Mykytyn T. M. Stratehichne upravlinnia rozvytkom natsionalnykh pryrod-nykh parkiv: teoretychnyi aspekt. *Zbalansovane pryrodokorystuvannia* : naukovo-praktychnyi zhurnal. K., 2019. № 4/2019. S. 100–106.
6. Mykytyn T. M. Vykorystannia proiektnoho pidkhodu pry rozrobsi proiektiv orhanizatsii terytorii natsionalnykh pryrodnykh parkiv. *Visnyk NUVHP. Ekonomichni nauky*. 2022. Vyp. 2(98). S. 158–167.
7. Mykytyn T. M. Ekoloho-ekonomichni osnovy rozvytku terytorii natsionalnykh pryrodnykh parkiv : avtoref. dys. ... d-ra ekon. nauk : 08.00.06. Kyiv, 2023. 40 s.
8. Koncepcja systemu funkcionowania parków narodowych w nowych warunkach wynikających z integracji europejskiej: (wersja robocza). *Konferencja Służb Ochrony Przyrody Zielonych Ptuc Polski*. Suwałki, 2005. 48 s.
9. Babczuk A., Kachniarz M. System finansowania Parków narodowych w Polsce. Stan obecny i kierunki pożądaných zmian. Jelenia Góra : Wydawnictwo «Ad Rem», 2015. 172 s.
10. URL: <https://pl-ua.eu/ua/news/3146> (data zvernennia: 15.05.2024).

Shershun M. Kh. [1; ORCID ID: 0000-0002-9947-8949],

Doctor of Economics, Professor,

Mykytyn T. M. [2; ORCID ID: 0000-0002-8285-6800],

Doctor of Economics, Associate Professor,

Ivashyniuta S. V. [3; ORCID ID: 0009-0002-7397-2014],

Candidate of Agricultural Sciences (Ph.D.),

Kichula A. R. [2; ORCID ID: 0009-0005-7761-7599],

Master

¹*Institute of Agroecology and Nature Management of the National Academy of Sciences, Kyiv*

²*Rivne State University of Humanities, Rivne*

³*Nadsluchans'ky Institute of the National University of Water Management and Nature Management, Berezne*

GRANT ACTIVITY OF NATIONAL NATURE PARKS

The article is devoted to the issues of ensuring the financial

sustainability of the national nature parks (NNPs) of Ukraine, of which there are 56 established and which cover an area of 1399161 hectares, which is 30.6% of the total area of the nature reserve fund of Ukraine.

National nature parks are financed from the budget, according to the current legislation. In addition, according to Article 47 of the Law of Ukraine «On Environmental Protection», environmental protection funds are created to finance environmental protection measures at the local and state levels. Environmental institutions can be financed from other funds.

The money allocated from the budget for environmental protection measures is often not enough. There is a problem of finding additional sources of funding for environmental protection measures on the territory of nature reserve fund objects.

Restoration of war-damaged national natural parks, Ukraine's accession to the EU will require new approaches to finding financial resources to implement the strategic goals of the parks. To solve this problem, it is expedient to intensify the work of the NPP on writing environmental protection projects and participating in grant project competitions.

An analysis of the work of Polish NPPs, which actively use project activities in their work, is presented. At the same time, they attract more than 30% of financial resources for the implementation of environmental protection measures. The article analyzes the financial state of the National Agricultural Research Service of Ukraine, identifies promising directions for writing environmental protection projects.

Keywords: national natural park; project of organization of the NNP territory; environmental project; grant.

Отримано: 08 червня 2024 року
Прорецензовано: 13 червня 2024 року
Прийнято до друку: 21 червня 2024 року